

RNDr. Ivana Fellnerová, Ph.D.

Katedra zoologie, PřF UP Olomouc

8. Variabilita Ig, BCR, TCR

Genes
Chromosomes
Bases

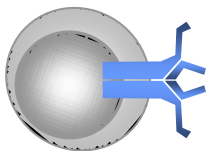
2011/4

Studijní materiály na: <http://www.zoologie.upol.cz/zam.htm>

Receptory lymfocytů a imunoglobuliny

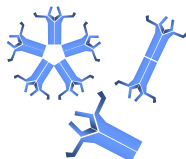
Membránové
Receptory B lymfocytů

BCR

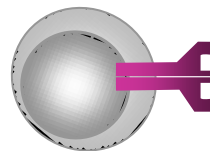
IMMUNOGLOBULINY
[protilátky]

Ig

Membránové
Receptory T lymfocytů

TCR

- **Při formování těchto molekul se uplatňují podobné mechanismy**
- **Probíhají na genové úrovni v primárních lymfatických orgánech**

Mechanismus dosažení bohatého repertoáru

Přes genetický polymorfismus (široké spektrum alelických forem), nemůže být každý specifický receptor (protilátka) z kapacitních důvodů kódován samostatným genem.

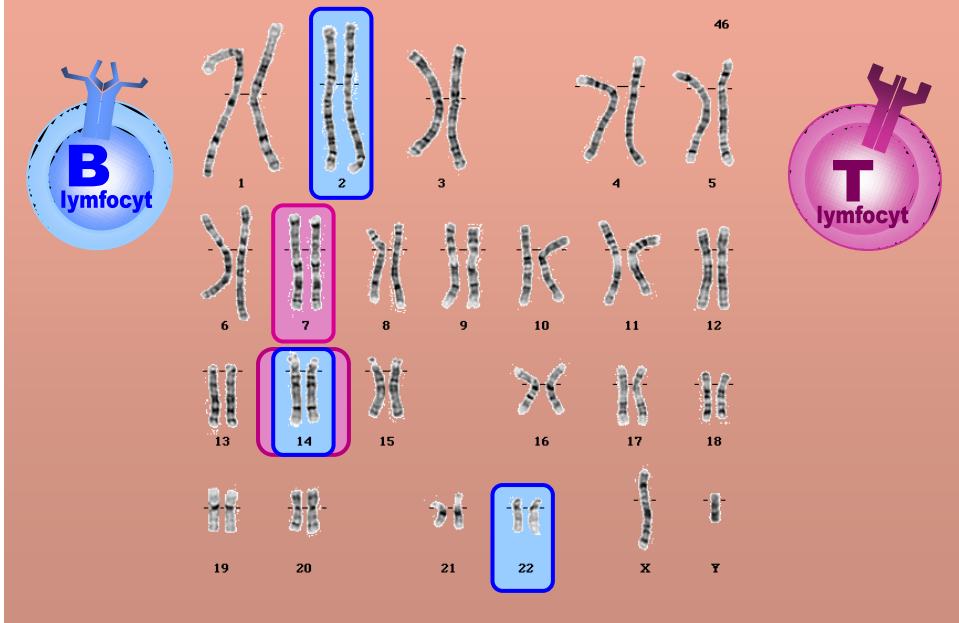
K odvození vysoce variabilních proteinů IS se evolučně vyvinuly speciální genetické mechanismy:

- 1. Přeskupování genových segmentů**
(gene rearrangement)
- 2. Spojovací variabilita**
- 3. Alelická exkluze**
- 4. Somatická mutace (jen u BCR)**

1. Přeskupování genových segmentů

- Náhodná somatická úprava genů zajišťující maximální diversitu podloženou relativně malým počtem genů v zárodečné DNA
- Probíhá v primárních lymfatických orgánech (kostní dřeň, thymus, fetálně játra)
- Probíhá ve dvou fázích:
  - Přeskupení a exprese genů pro těžký μ řetězec (B-lymfocyt) resp. β řetězec (T-lymfocyt)
  - Přeskupení a exprese genů pro lehký κ řetězec (B-lymfocyt), resp. α řetězec (T-lymfocyt)

Geny kódující receptory B a T lymfocytů

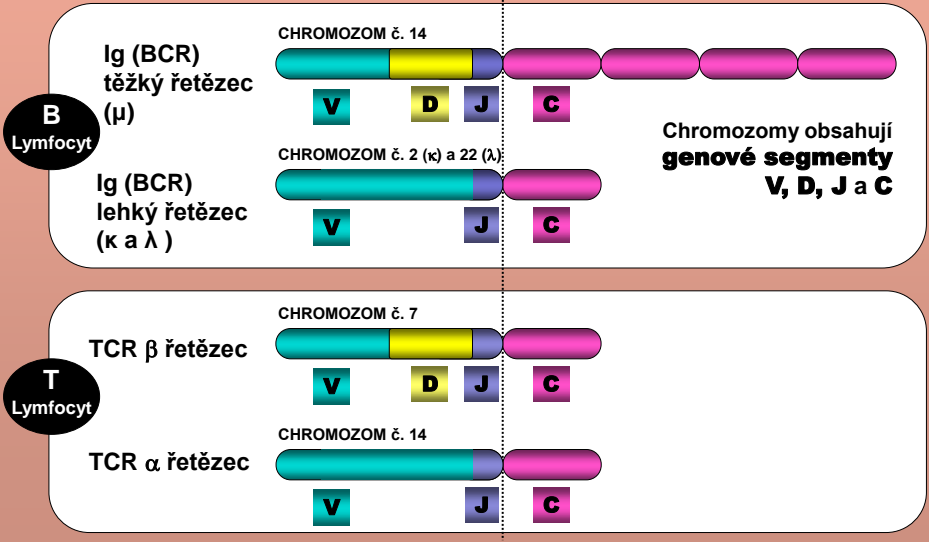

GENY KÓDUJÍCÍ ŘETĚZCE IMUNOGLOBULINŮ (BCR) a TCR

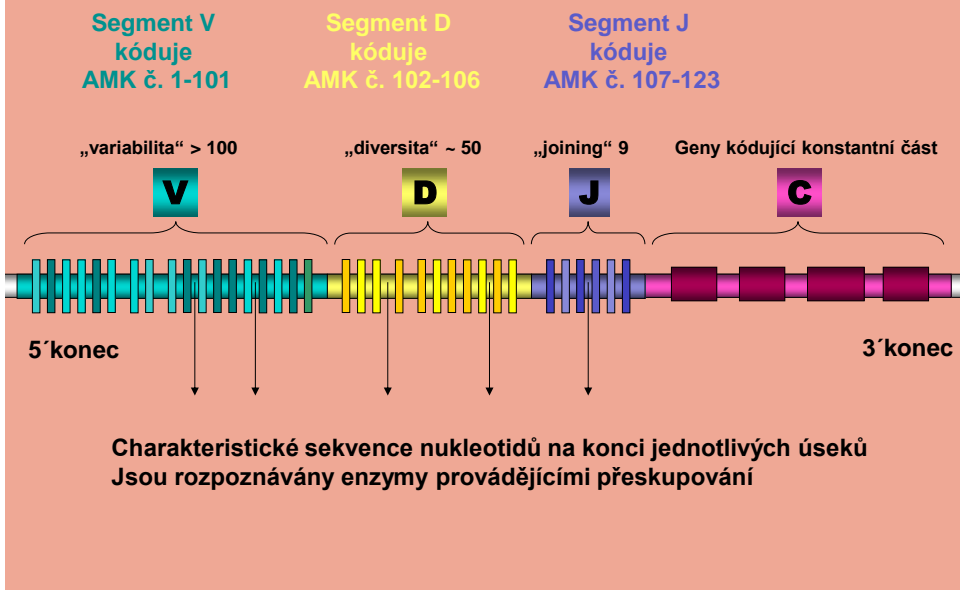
Chromozomy
č. 2, 7, 14 a 22

Variabilní oblast

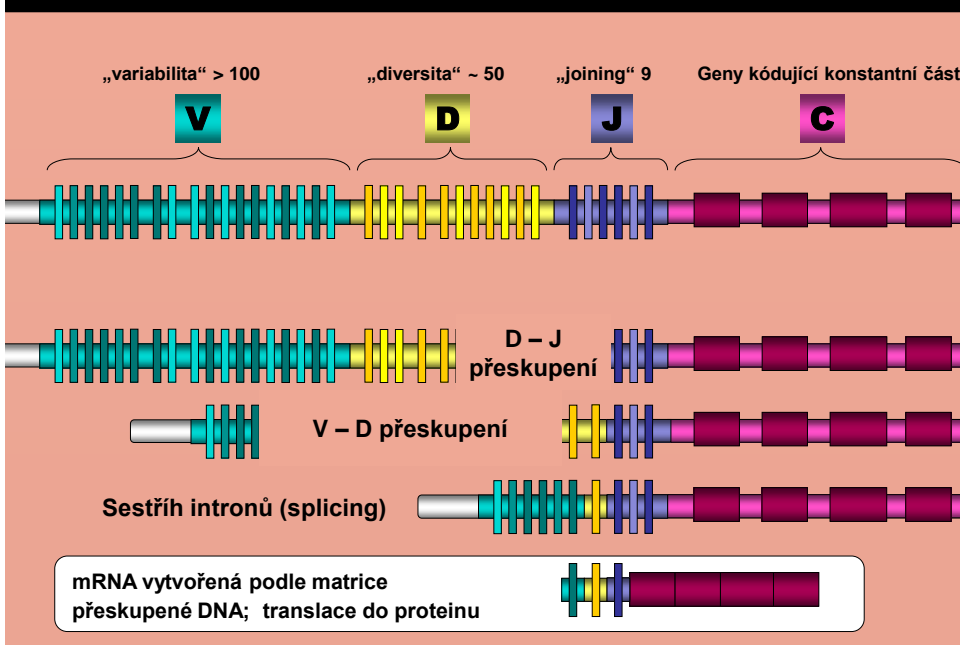
Konstantní oblast

GENY KÓDUJÍCÍ ŘETĚZCE IMUNOGLOBULINŮ (BCR) a TCR

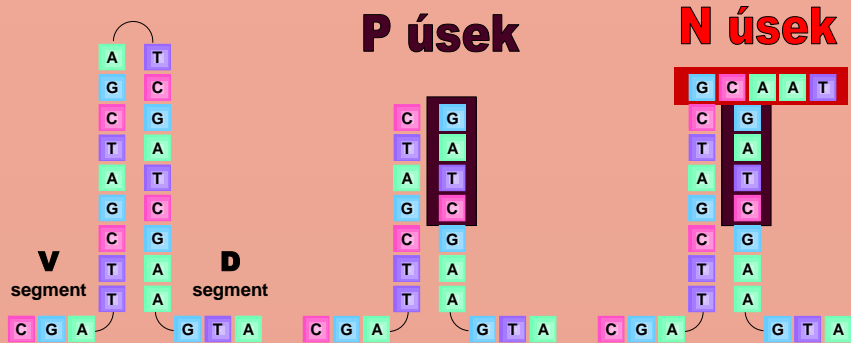

PŘESKUPOVÁNÍ GENOVÝCH SEGMENTŮ

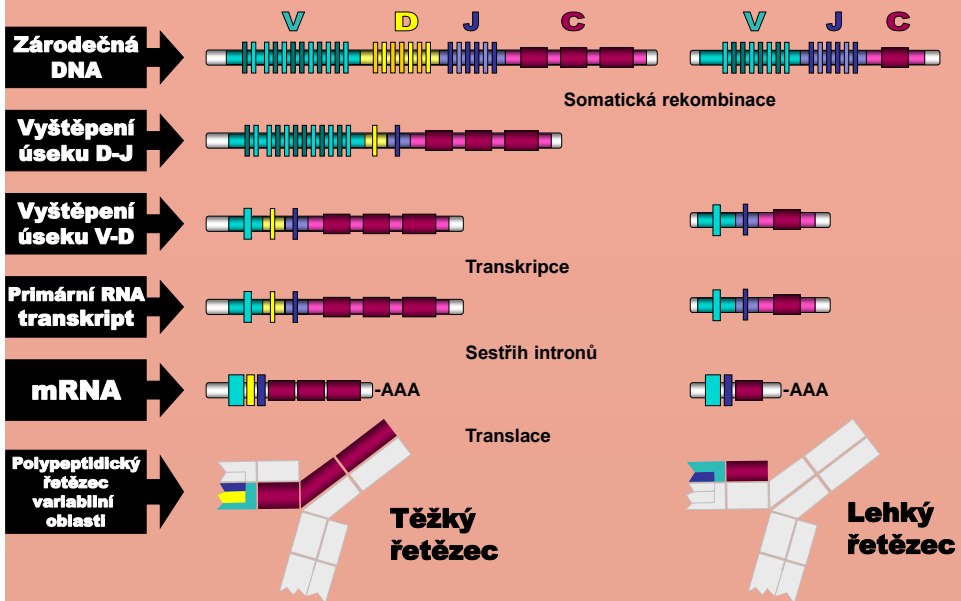
2. SPOJOVACÍ VARIABILITA

- Lymfocyt-specifická rekombináza (recombination-activating gene Rag-1, Rag-2) odstříhne část DNA mezi určitými úseky

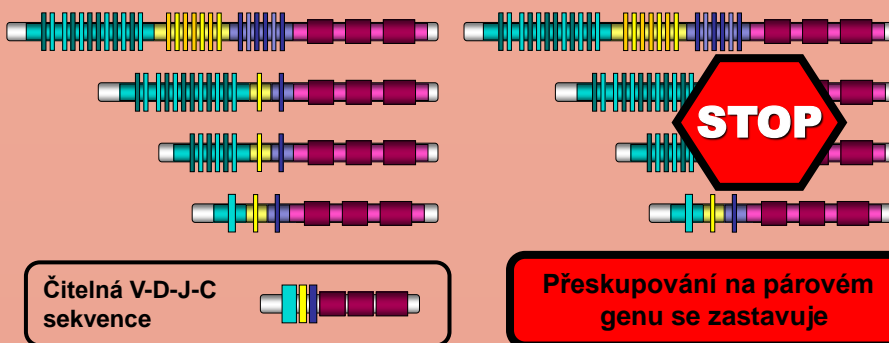
- V případě asymetrie je podle delšího vlákna DNA syntetizováno vlákno komplementární – tzv. P úsek
- Další nukleotidy (bez komplementárního vlákna) mohou být náhodně vloženy mezi spojované části zárodečné DNA – tzv. N úsek (TdT – terminal deoxynucleotidyl transferase)

Rekombinace a exprese genů těžkého (μ) a lehkého (κ) řetězce imunoglobulinů

3. ALELICKÁ EXKLUZE

Přeskupování genových segmentů kódujících řetězce imunoglobulinů probíhá současně na **obou homologních chromozomech**

Po dosažení čitelné sekvence u jedné alely, dochází k zastavení procesu u homologního chromozomu (proteinový produkt první úspěšně rekombinované alely zastavuje rekombinaci na homologním chromozomu)

SELEKCE během zrání lymfocytárních receptorů

Sekvence variabilních oblastí BCR
resp. TCR vznikají

náhodnou kombinací

Velká pravděpodobnost vzniku autoreaktivních klonů

Nutnost jejich eliminace z repertoáru

**NEGATIVNÍ a POZITIVNÍ
SELEKCE**

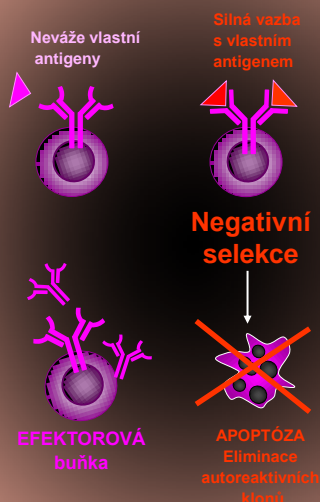
Pozitivní a negativní selekce

Většina nově vzniklých lymfocytů zaniká ještě v primárních lymfatických orgánech
(jejich receptor je testován buď jako autoreaktivní nebo nefunkční)

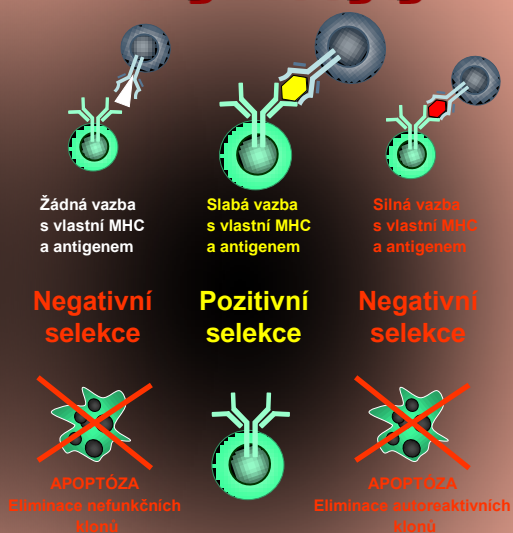
- ❑ **Eliminace potenciálních autoreaktivních resp. nefunkčních klonů lymfocytů**
- ❑ **Testování síly vazby lymfocytu s vlastními antigeny a MHC molekulami**

Negativní a pozitivní selekce B a T lymfocytů

B lymfocyty

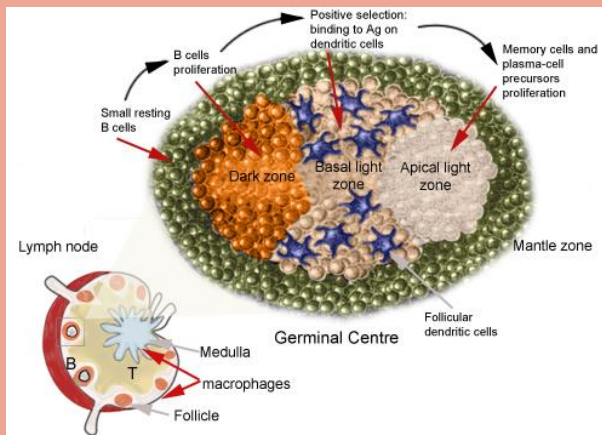
T lymfocyty

4. SOMATICKÁ MUTACE (jen u BCR)

Proces selektování mutantů s vysokou afinitou B lymfocytů k danému antigenu

Probíhá v lymfoidních folikulech, po aktivaci zralého B lymfocytu antigenem na povrchu folikulárních dendritických buněk.

4. SOMATICKÁ MUTACE (jen u BCR)

Aktivace naivních B lymfocytů dendritickými buňkami ve folikulech lymfatických uzlin

Transkripce úseku genů kódující variabilní část Ig řetězců

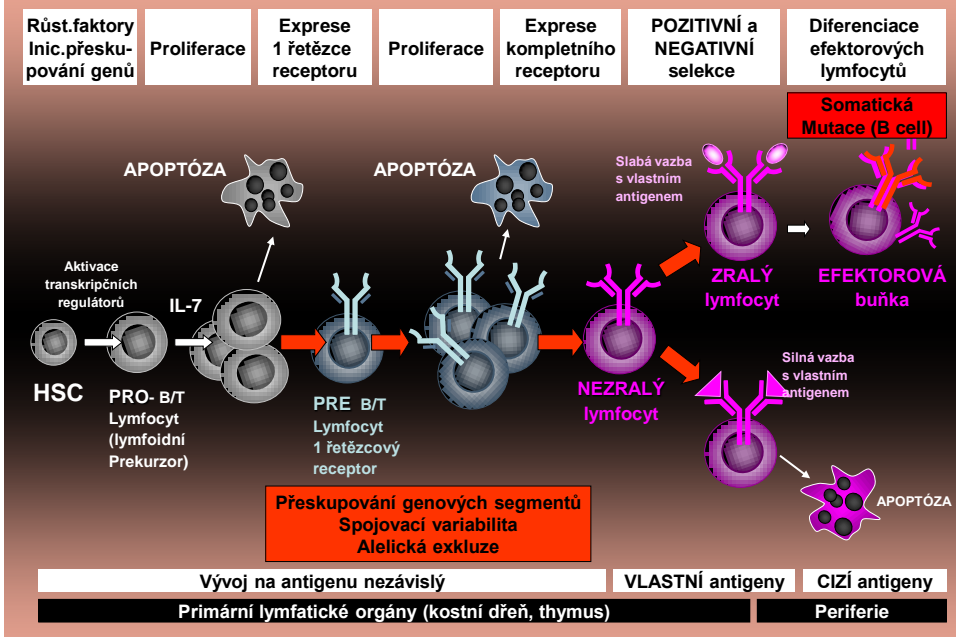
1. Deaminace transkribovaného vlákna DNA je nahrazován **C** → **U**
Aktivací indukovaná cytidin deamináza (AID)

2. Přeměna **U** → **T** resp. odstraňování **U**
Uracyl N-glykosylázou (UNG)

PŘEHLED VÝVOJE LYMFOCYTŮ

CELKOVÁ VARIABILITY BCR a TCR

Podíl jednotlivých mechanismů na formování diversity BCR a TCR:
(zdroj: Abul K. Abbas: Cellular and Molecular Immunology 6th ed. 2007)

MECHANISMUS	Imunoglobulin		TCR ($\alpha\beta$, $\gamma\delta$)			
	těžký řetězec	κ	α	β	γ	δ
V segment	85	35	54	67	14	20-30
D segment	27	0	0	2	0	3
J segment	6	5	61	4	5	4
N úsek (spojovací variabilita)	V-D, V-J	-	V-J	V-D D-J	V-J	V-D D-J
Celková diversity	~ 10¹¹		~ 10¹⁶		~ 10¹⁸	